

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ
ЯК ОДНА З ВИМОГ НАБУТТЯ ЧЛЕНСТВА В ЄС****LEGAL REGULATION OF THE FIGHT AGAINST CORRUPTION AS
ONE OF THE REQUIREMENTS FOR ACQUIRING MEMBERSHIP IN THE EU**

**Коломойцев В.І., аспірант кафедри конституційного і адміністративного права
Національний авіаційний університет**

Стаття присвячена здійсненню аналізу рекомендацій Європейської Комісії щодо запобігання корупції для подальшого стабільного розвитку України на шляху виконання вимог набуття членства в ЄС, які акцентують увагу на тому, що боротьба з корупцією має вирішальне значення для процвітання та зростання добробуту держави, оскільки проблема корупції потребує окремої уваги зі створення ефективної та дієвої системи запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а також врахування умов воєнного стану. Для дослідження застосовані зокрема, порівняльний та системний методи для з'ясування суті та ефективності пріоритетних напрямів боротьби та подолання корупції, враховуючи умови повномасштабного вторгнення РФ на територію суверенної України. Встановлено, що негативні наслідки корупції нівелюють зусилля, спрямовані на ефективне управління та процвітання держави, зазначено, що корупція негативно впливає на добробут громадян, державні витрати, бюджетний дефіцит, збір податків та використання коштів ЄС, акцентовано увагу на тому, що належна реалізація стандартів і рекомендацій Європейської Комісії щодо запобігання корупції підвищить безпеку та ефективність роботи державних органів, сприятиме сталому розвитку суспільних відносин, прогресивному поступу України на шляху набуття членства в ЄС. Міжнародні стандарти запобігання корупції забезпечують належне виконання Україною своїх державних обов'язків із імплементації міжнародних критеріїв та умов притягнення до відповідальності. З корупцією пов'язані високий рівень організованої злочинності, недотримання верховенства права, зниження довіри до державних інституцій. Проаналізовано Державну антикорупційну програму, яка містить основні напрями діяльності для кожного державного органу, а її виконання забезпечить відповідність України іншим майбутнім антикорупційним зобов'язанням перед ЄС. Акцентовано увагу на тому, що важливим завданням для державних органів є формування негативного ставлення до корупції, виховання культури відкритості та прозорості у діяльності державних органів, конструктивної та взаємовигідної співпраці органів влади із громадськістю. Повага до верховенства права та високих стандартів доброчесності в суспільстві сприятиме запобігання, виявленню та судовому переслідуванню за корупційні діяння. Проведення досліджень у цьому напрямі є актуальним.

Ключові слова: запобігання корупції, боротьба з корупцією, імплементація міжнародних стандартів, набуття членства в ЄС, акти ЄС.

The article is devoted to the analysis of the recommendations of the European Commission on the prevention of corruption for the further stable development of Ukraine on the way to meeting the requirements for EU membership, which emphasize that the fight against corruption is of crucial importance for the prosperity and growth of the state's well-being, since the problem of corruption requires special attention on the creation of an effective and efficient system for the prevention of administrative offenses related to corruption, as well as taking into account the conditions of martial law. For research applied, in particular, comparative and systematic methods to clarify the essence and effectiveness of the priority areas of fighting and overcoming corruption, taking into account the conditions of a full-scale invasion of the Russian Federation into the territory of sovereign Ukraine. It was established that the negative consequences of corruption nullify the efforts aimed at effective management and prosperity of the state, it is stated that corruption negatively affects the well-being of citizens, public spending, budget deficit, tax collection and the use of EU funds, it is emphasized that the proper implementation of standards and of the recommendations of the European Commission on the prevention of corruption will increase the safety and efficiency of the work of state bodies, will contribute to the sustainable development of social relations, and the progressive progress of Ukraine on the way to becoming a member of the EU. International standards for the prevention of corruption are a system of legal norms and anti-corruption programs that ensure Ukraine's proper fulfillment of its state duties to implement international criteria and conditions for prosecution. Corruption is associated with a high level of organized crime, non-compliance with the rule of law, and a decrease in trust in state institutions. Conducting research in this direction is relevant.

Key words: prevention of corruption, fight against corruption, implementation of international standards, acquisition of EU membership, EU acts.

Успішне запобігання та боротьба з корупцією має важливе значення для захисту цінностей, визначених у міжнародних документах про права людини та Конституції України для дотримання верховенства права та довіри до державних органів.

Загальновизнано, що корупція завдає великої шкоди розвитку демократичного суспільства, сталому економічному зростанню, підриває вплив інституцій, які здійснюють державну політику та надають державні послуги, а також знижує ефективність державних фінансувань, має наслідком соціальну нерівність. Корупція сприяє організованій злочинності та іноземному втручання, створює несприятливі умови для ведення бізнесу та стримує інвестиції. Негативні наслідки корупції нівелюють зусилля, спрямовані на ефективне управління та процвітання держави, а також на досягнення Цілей сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй, яка прийняла програму у 2015 році з метою встановлення на планеті безпеки і процвітання до 2030 року, що потребує об'єднання усієї міжнародної спільноти [1]. Документ ООН передбачає залучення всіх країн світу до сприяння процвітання, захисту планети, забезпечення миру, знищення бідності, щоб до 2030 року всі люди могли жити у безпечному світі, вільному від корупції [2].

Верховенство права у державі передбачає створення сприятливого середовища для ефективної антикорупційної політики, повагу до незалежності судової влади, наявність вільних засобів масової інформації, прозору та якісну державну адміністрацію, а також активне громадянське суспільство, яке контролює запобігання корупції, підтримує культуру доброчесності та активне застосування антикорупційного законодавства, зокрема, ефективне переслідування корупційних правопорушень. Саме такий підхід передбачений у міжнародних та європейських документах про боротьбу з корупцією та управління державними фінансами у державі з метою дотримання верховенства права.

Процес інтеграції передбачає зміни в усіх сферах суспільного життя держави, формування нових правил, спільних переконань, визнання цінностей демократії та верховенства права, поступового їх приведення у відповідність до стандартів Європейського Союзу. Демократія, верховенство права, неухильне дотримання прав людини та забезпечення її основоположних свобод є основними цінностями ЄС, а також головними принципами внутрішньої політики України. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, створюючи умови для подо-

лання корупції, спрямовують свою діяльність на їх утвердження та розвиток.

Метою статті є здійснення аналізу правового регулювання боротьби з корупцією, закономірностей розвитку в умовах воєнного стану, післявоєнного відновлення України. З метою одержання найбільш достовірних наукових результатів у дослідженні застосовувалася система принципів, прийомів та підходів, яка ґрунтується на філософських, загально-наукових та спеціальних методах, що дало змогу забезпечити правовий аналіз положень актів ЄС з метою успішного реформування національного антикорупційного законодавства. Застосовані, зокрема, порівняльний та системний методи для з'ясування суті та ефективності імплементації положень Угоди про асоціацію з ЄС у національну правову систему.

Запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією, аналізували у своїх наукових працях такі вчені, як: Ю. Битяк, О. А. Гусар, М. І. Мельник, Е. С. Молдован, С. В. Невмержицький, В. Г. Севрук, Р. А. Сербин, С. О. Телешун та ін. Правову характеристику міжнародних стандартів запобігання корупції в діяльності Збройних Сил України надає О. С. Грудовенко, адміністративну відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією у Збройних Силах України, досліджує Р. А. Сербин. Запобігання проявам корупції в умовах воєнного стану в Україні аналізує О. М. Бурда. Адаптацію законодавства України до законодавства ЄС як складової процесу інтеграції України до ЄС досліджують І. В. Садловська, О. П. Овсак, Л. І. Чулінда. Однак, питання продовження антикорупційних реформ з метою усунення корупції недостатньо розроблені й потребують подальшого дослідження.

Проблеми суспільного значення адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією, існують в економічних та політичних процесах нашої держави, що підкреслює важливість досліджень запобігання таким правопорушенням, а конкретизація порядку приведення законодавства України до актів ЄС потребує уваги, що зумовлює актуальність обраної теми. Про актуальність дослідження боротьби з корупцією свідчить аналіз діяльності України, яка приєдналася до глобальних зусиль у забезпеченні Цілей сталого розвитку ООН, досягнення яких потребує реорганізації діяльності усіх гілок влади з метою залишити прийдешнім поколінням планету у найкращому вигляді.

Конвенція ООН проти корупції встановлює, що кожна держава-учасниця згідно з основоположними принципами своєї правової системи розробляє й здійснює ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами та державним майном, чесності й невідкупності, прозорості та відповідальності. Кожна держава-учасниця проводить оцінку відповідних правових інструментів та адміністративних заходів з метою їх відповідності рекомендаціям запобігання корупції та боротьби з нею [3]. Варто визнати, що Конвенція ООН проти корупції проголошує ідею обов'язкового державного формування антикорупційної політики з використанням інструментів міжнародного співробітництва та міжнародних стандартів з питань запобігання корупції та закріплення заборони для органів влади щодо вчинення корупційних діянь з обов'язковим використанням інституту відповідальності за правопорушення, що пов'язані з корупцією у професійній публічній діяльності органів влади [4]. Міжнародні та європейські норми запобігання корупції в період воєнного стану забезпечують належне виконання, зокрема, Збройними Силами України своїх державних обов'язків. На сьогодні корупція залишається однією із найбільш складних та досі не вирішених проблем в Україні, є загрозою безпековій стабільності держави, розвитку демократії та збереження ціннісних орієнтирів.

Відповідно до Угоди ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони Україна зобов'язується забезпечувати поступову адаптацію законодавства України до acquis ЄС відповідно до напрямів, визначених у цій Угоді, та ефективне її виконання; зокрема, зобов'язується вести боротьбу з організованою злочинністю та легалізацією (відмиванням) коштів [5]. Серед загальних принципів у статті 3 Угоди проголошується, що верховенство права, належне врядування, боротьба з корупцією, сприяння сталому розвитку є головними принципами для посилення відносин між Сторонами. А стаття 14 встановлює, що співробітництво сприяє, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості, а також боротьбу з корупцією. Підписуючи Угоду про асоціацію з ЄС, наша держава підтвердила курс на євроінтеграцію, входження у європейський політичний, економічний, правовий простір.

Інституції Європейського Союзу відіграють важливу роль у послідовних діях проти корупції, впроваджуючи політику та програми ЄС із запобігання корупції, а також підтримуючи діяльність держав-членів щодо посилення антикорупційної політики та удосконалення національного законодавства.

До правової бази ЄС, спрямованої на боротьбу проти корупції, входять такі акти, як Рамкове рішення Ради 2003/568/ІНА про боротьбу з корупцією в приватному секторі; Конвенція ЄС про боротьбу проти корупції посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав-членів Європейського Союзу 1997 р.; Директива (ЄС) 2017/1371 Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2017 року про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу та ін. Кожна держава ЄС зобов'язується встановити свою юрисдикцію щодо правопорушень відповідно до зобов'язань, якщо правопорушення вчинено повністю або частково на її території; правопорушник є одним із її громадян або одна з посадових осіб; правопорушення вчинено проти чиновників ЄС або національних службовців або проти члена інституту ЄС, який також є одним з її громадян; злочинець є посадовою особою ЄС, яка працює в інституції, установі чи органі ЄС, штаб-квартира якої знаходиться у відповідній державі ЄС [6].

Акти ЄС гармонізують правила ЄС щодо визначення відповідальності за корупційні дії з метою забезпечення високих стандартів щодо корупційних правопорушень, ефективного запобігання корупції та удосконалення процесу правозастосування. Корупція створює невизначеність бізнесу, знижує рівень інвестицій і заважає безперейсному функціонуванню внутрішнього ринку, а також негативно впливає на довіру до урядів, державних установ та демократії загалом.

Варто звернути увагу на те, що у червні 2011 р. Європейська Комісія запровадила механізм періодичної оцінки зусиль держав щодо боротьби проти корупції, який надає можливість здійснювати періодичну оцінку зусиль держав-членів, спрямованих проти корупції, з метою заохочення політичної волі, сприяння посиленню антикорупційних заходів та поглиблення взаємної довіри. Звіт ЄС про боротьбу з корупцією, опублікований у 2014 році, продемонстрував, що характер і масштаби корупції різняться залежно від держави ЄС, та що ефективність антикорупційної політики є абсолютною різною. Звіт також засвідчив, що корупція заслуговує на більшу увагу у всіх державах ЄС, забезпечив основу для поглибленої роботи та консультацій у рамках боротьби ЄС з корупцією [7]. Директива ЄС 2019/1937 про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства ЄС, встановлює правила та процедури для захисту «викривачів», осіб, які повідомляють інформацію, яку вони отримали в контексті професійної

діяльності про порушення законодавства ЄС у ключових сферах політики [6]. Порушення охоплюють протиправні дії чи бездіяльність, а також і зловживання.

Оскільки боротьба з корупцією передбачає систему загальних правил, стандартів та рекомендації у правозастосуванні, ефективні політичні заходи, ЄС підтримує дії кожної держави-члена в боротьбі з корупцією на національному рівні. З 2020 року Європейська Комісія здійснює моніторинг антикорупційних заходів на національному рівні як одного з найважливіших аспектів верховенства права. Звіти також містять рекомендації для кожної країни, спрямовані на підтримку держав-членів у їхніх зусиллях здійснювати заплановані реформи, заохочуючи позитивні зміни та допомагаючи визначити, де можуть знадобитися покращення або подальші дії щодо останніх змін чи реформ [8]. Держави зобов'язуються прагнути до найвищих стандартів доброчесності, прозорості та незалежності як важливої частини боротьби з корупцією.

Боротьба з корупцією є частиною політичного діалогу з питань безпеки з країнами, що прагнуть набути членство в ЄС. У процесі розширення Європейського Союзу імплементація актів ЄС, дотримання верховенства права та антикорупційні реформи значно впливають на розвиток прогресу країн-кандидатів на шляху вступу до ЄС. Антикорупційні стратегії враховують високі стандарти доброчесності та прозорості в державних органах, а також заходи для зміцнення антикорупційних органів, слідчого потенціалу, реформ юстиції та громадянського суспільства [9]. Протягом багатьох років серед пріоритетів України було прагнення стати членом Європейського Союзу, що впливало на запровадження багатьох важливих реформ, заснованих на європейських цінностях. Україна поступово гармонізувала національне законодавство до *acquis* ЄС.

Рекомендації Європейської Комісії щодо статусу України на членство в ЄС враховують, що, працюючи над імплементацією Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Україна поступово адаптує основні регламенти та директиви ЄС, показуючи задовільний досвід впровадження [10]. Аналіз положень висновку Європейської Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі свідчить, що підвищення прозорості та превентивні заходи надають сигнал про зменшення корупції в різних секторах. Разом з тим, корупція залишається серйозною проблемою, яка потребує постійної уваги, оскільки перешкоджає внутрішнім та іноземним інвестиціям і підриває основи верховенства права.

Європейська Комісія рекомендувала надати Україні статус кандидата за умови подальшого посилення боротьби з корупцією, зокрема на високому рівні, здійснення активних та ефективних розслідувань, а також практичного досвіду переслідувань і засуджень; завершення призначення нового керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури шляхом затвердження визначеного переможця конкурсу та розпочати і завершити процес відбору та призначення нового Директора Національного антикорупційного бюро України; виконання Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» для обмеження надмірного впливу олігархів на економічне, політичне та суспільне життя; що має бути зроблено юридично обґрунтованим способом, враховуючи майбутній висновок Венеціанської комісії щодо відповідного законодавства [11].

23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС [12], що враховує у процесі подальшого розвитку завершення трансформації усіх сфер суспільного життя, зокрема, створення належних умов для запобігання та боротьби з корупцією. У цьому напрямі Україну постійно підтримуватиме Єврокомісія, надаючи необхідну консультаційну та іншу допомогу.

Україна на шляху євроінтеграції намагається втілювати ефективні міжнародні та європейські механізми удосконалення адміністративних відносин через внесення змін до усіх сфер суспільного життя, зокрема, подолання корупції у военний період. Постійне ускладнення суспільних відносин після повномасштабного вторгнення РФ на територію суверенної України вимагає негайної реакції з боку держави щодо врегулювання викликів сучасності. Україна продовжує ефективно імплементувати міжнародні та європейські стандарти антикорупційних правових інструментів з метою підтримки демократії та верховенства права.

Прагнення будь-якої держави приєднатися до Європейського Союзу і проблема боротьби з корупцією нерозривно пов'язані. Країни-кандидати повинні виконати певні вимоги та досягти визначених контрольних показників у кількох сферах, включаючи боротьбу з корупцією як частину процесу вступу до ЄС, оскільки боротьба з корупцією є однією з основних передумов для держав, які прагнуть стати членом ЄС [9].

Уряд України визначив пріоритетність заходів для сприяння відкритості, підзвітності та дотримання верховенства права у відповідь на рекомендації ЄС. Україна внесла необхідні зміни до національного законодавства, реорганізувала антикорупційні структури та посилила повноваження правоохоронних органів для боротьби з корупцією, а також докладає зусиль для зміцнення фінансового менеджменту та доброчесності державних установ, для заохочення відкритості державних закупівель, оскільки боротьба з корупцією має вирішальне значення не лише для прагнень країни до членства в ЄС, а й для процвітання та зростання її добробуту.

У листопаді 2023 року після аналізу проведеного реформування України Європейська Комісія дійшла висновку, що Україна повністю виконала чотири із семи вимог, що супроводжували надання статусу кандидата на вступ. Одним із невиконаних критеріїв є не завершене повністю подальше посилення боротьби з корупцією. У документі Єврокомісії йдеться про те, що «Україна повинна прийняти закон про збільшення штатного розкладу НАБУ та вилучити із закону про запобігання корупції норми, які обмежують повноваження НАЗК продовженням перевірки активів, які вже пройшли процес перевірки, та обмеження повноважень НАЗК щодо перевірки майна, придбаного декларантами до вступу на державну службу» [13].

Реалізація заходів проти корупції буде мати наслідком процвітання держави, знищення бідності, створить сприятливі умови для ведення бізнесу та надходження інвестицій, поверне довіру до державних органів. Це новий виклик для держави, проте сподіваємося, що міжнародне співтовариство підтримає Україну не лише у перемозі у війні, а й ліквідації корупції з метою відбудови держави, в основу якої закладено демократичний принцип європейського співтовариства – принцип верховенства права [14].

На думку правознавців, ефективним впливом на корупційні діяння, зокрема, у Збройних силах України, є морально-ідеологічний напрям та належне матеріально-технічне та фінансове забезпечення [15], а заходи морально-ідеологічного напрямку протидії корупції в органах державної влади повинні застосовуватися комплексно з антикорупційними заходами соціально-економічного, правового, превентивного, карального, організаційно-управлінського характеру [16].

Варто підкреслити, що частину рекомендацій Україна виконала саме в умовах воєнного стану: призначено керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, затверджено Антикорупційну стратегію до 2025 року [17], яка була однією з умов надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС, розроблено Державну антикорупційну програму на 2023–2025 рр. з виконання Стратегії [18]. Ці документи вказують напрями для проведення важливих для суспільства

реформ і скоординованої роботи всіх державних органів, а саме: «забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин; формування в суспільстві нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права» [18]. Державна антикорупційна програма містить основні напрями діяльності для кожного державного органу, а її виконання забезпечить відповідність України іншим майбутнім антикорупційним зобов'язаннями перед ЄС. Важливим завданням для державних органів є формування негативного ставлення до корупції, виховання культури відкритості та прозорості у діяльності державних органів, конструктивної та взаємовигідної співпраці органів влади із громадськістю. Повага до верховенства права та високих стандартів доброчесності в суспільстві сприятиме запобіганню, виявленню та судовому переслідуванню за корупційні діяння.

Висновки. Отже, міжнародна спільнота об'єднує зусилля для спільної боротьби з корупцією, що має наслідком прийняття міжнародних правил і стандартів, які визнають негативний економічний, соціальний та політичний вплив корупції на добробут громадян, державні витрати, бюджетний дефіцит, збір податків та використання коштів ЄС, а також на реалізацію прав людини та утвердження верховенства права.

Оскільки вимога щодо боротьби з корупцією є однією серед найважливіших у процесі набуття членства у ЄС, варто зазначити, що реалізація рекомендацій Європейської Комісії вимагає від держави належної співпраці всіх гілок влади відповідно до принципу верховенства права, що дозволить створити ефективне національне законодавство, яке працює на користь України. Незважаючи на війну Україна докладає зусиль для роботи над виконанням своїх зобов'язань у питаннях боротьби з корупцією.

ЛІТЕРАТУРА

1. How the UN is supporting The Sustainable Development Goals in Ukraine. URL: <https://ukraine.un.org/en/sdgs>. (дата звернення 03.01.2024).
2. Чулінда Л.І. Цілі сталого розвитку: пріоритети цивільної авіації. *Copernicus Political and Legal Studies*. № 2 / 2022. Krakowskie Studia Małopolskie 2022, nr 2 (34). С. 114–133. URL: https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/ksm/34/ksm_3407.pdf (дата звернення 03.01.2024).
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003. Закон України від 18.10.2006 року № 252-V. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення 03.01.2024).
4. Грудовенко О.С., Чалий М.Г. Правова характеристика міжнародних стандартів запобігання корупції в діяльності Збройних Сил України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 70–73.
5. Угода ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 03.01.2024).
6. Святун О.В. Європейські механізми протидії корупції та шахрайству як чинник статусу кандидата на членство в ЄС для України. 2022. URL: https://e-learning.iir.edu.ua/pluginfile.php/21755/mod_book/chapter/1136/Sviatun_Corruption.pdf (дата звернення 03.01.2024).
7. REPORT FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL AND THE EUROPEAN PARLIAMENT EU ANTI-CORRUPTION REPORT. 2014. URL: <https://www.tagesschau.de/wirtschaft/eukorruptionsbericht-ts-100.pdf> (дата звернення 03.01.2024).
8. Piotr Bąkowski. Combating corruption in the European Union. December 2023. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/739241/EPRS_BRI_\(2022\)739241EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/739241/EPRS_BRI_(2022)739241EN.pdf) (дата звернення 03.01.2024).
9. Balliu A. (2023). Fight Corruption the EU Membership Requirement: The Case of Albania. *European Scientific Journal*, ESJ. 2023. 19 (23), 25. URL: <https://doi.org/10.19044/esj.2023.v19n23p25> (дата звернення 03.01.2024).
10. Press and information team of the Delegation to UKRAINE. URL: https://www.eeas.europa.eu/taxonomy/term/400294_en?s=232 (дата звернення 03.01.2024).
11. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. Ukraine 2023 Report. Brussels, 8.11.2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (дата звернення 03.01.2024).
12. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. 23 червня 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes> (дата звернення 03.01.2024).
13. Єврокомісія вважає, що Україна повністю виконала чотири умови з семи для переговорів про вступ. URL: https://lb.ua/world/2023/11/07/583148_radio_svoboda_jevrokomisiya_vvazhaie.html (дата звернення 03.01.2024).
14. Бурда О. М. Запобігання проявам корупції в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції*: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 17 лютого 2023 р.). Харків: Юрайт, 2023. 379 с. С. 25–31.
15. Сербин Р.А. Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією у Збройних Силах України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 118–120.
16. Молдован Е. С. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10mesmia.pdf> (дата звернення 03.01.2024).
17. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки. Затверджена Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93> (дата звернення 03.01.2024).
18. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 04 березня 2023 р. № 220. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavnoi-antikoruptsiinoi-prohramy-na-20232025-t40323> (дата звернення 03.01.2024).